Kort om Sigtunafynden av medeltida klädesplomber

Rune Edberg

Medieval Cloth Seals from Sigtuna. A brief account of ten medieval cloth seals from the town of Sigtuna, Sweden. Seven seals are from excavations in 1996 and 1999–2000. Three are older finds. The origins of two can be confirmed as Poperinge and Tournai, both towns in the historical Flandres region well-known for producing and exporting cloth from the 13th to the 16th centuries. The other seals could not be firmly identified but are discussed with regards to imagery and alternative provenances. Stratigraphical dating of the find context, where possible, is from the late 13th to 15th centuries. The seals are testimony of trade and import of high quality textiles. However, judging from these finds only, little can be said about possible quantities.

Vid den arkeologiska undersökningen i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000 påträffades i samma kontext fyra stycken rundade blybitar, plomber, med olika inpräglade motiv. Fynden kom högt upp i lagerföljden så en datering till medeltidens slut, eller ännu senare, verkade sannolik. De anspråkslösa, men för Sigtuna-arkeologin rätt ovanliga föremålen, fick i samband med grävningen viss publicitet. De sattes i samband med den medeltida handeln med finare ylletyger – kläde – från Flandern (jfr Edberg 2000).

I och med Sigtuna Museums publicering av rapporten från denna grävning (Wikström et al. red. 2021) kan nu dessa plomber mer i detalj sättas i sitt stratigrafiska sammanhang. Det kan därför vara anledning att något återvända till dem, och dessutom uppmärksamma att de inte är helt ensamma representanter i Sigtuna för sin antikvariska kategori.

Fyndkontexten för de fyra plomberna (fnr 668 a, b och c samt fnr 669) utgjordes av ett sättlager av grus i en stensatt vattugränd som i rapporten förs till fas 19 och date-

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

rats till 1400-talet (Wikström et al. red. 2021, s. 41, 384–385). Senare vid samma undersökning påträffades ytterligare en klädesplomb, alltså ett femte fynd (fnr 1677), i en äldre kontext nämligen ett kulturjordslager i utomhusmiljö som i rapporten förs till fas 17. Denna dateras till ca 1280–1340 (Wikström et al. red. 2021, s. 41, 365).

Sedan förut fanns i Sigtuna museums magasin fyra klädesplomber från undersökningen 1996 i kvarteret Professorn 4 (fnr 284, 799, 834, 5269). Fnr 284 och 799 hade där vid registreringen förts till skikt 2a och fnr 834 och 5269 till skikt 2b. Skikt 2 är ett kulturlager som härrör från den högmedeltida bebyggelse som upphör på denna tomt vid 1300-talets mitt. Tomten lämnas därefter obebyggd. Denna grävning är ännu orapporterad men med ledning av vad som publicerats underhand bör dateringen av fynden ligga inom intervallet ca 1200–1350 (Heimer 1997; Wikström 2008; Wikström et al. red. 2021, s. 28–33; Edberg manus med referenser).

I övrigt finns i museisamlingen två andra klädesplomber: en från kvarteret Humlegården 1, registrerad 1973 men utan närmare fynduppgifter, och en äldre utan någon annan proveniens än ”Sigtuna”. Totalt således elva exemplar. I praktiken endast tio eftersom fnr 284 från kvarteret Professorn 4 är förkommen. Ytterligare några föremål är i museets databas registrerade som plomber men är, om de ens är plomber, av allt att döma inte just klädesplomber.

Rent allmänt finns klädesplomber i olika modeller. Den vanligaste typen är gjuten i ett stycke och består av två plattor förbundna med en sträng. Den ena plattan har en tapp och den andra ett motsvarande hål. Vid plomberingen kläms de ihop. De flesta Sigtunaplomberna är av denna typ. I något fall är en ensam platta, med blank baksida, bevarad. Om tapp, tapphål och sträng då saknas, som i fallet med plomben Sf 1961:31, är typbestämningen osäker. Plomben fnr 834 från kvarteret Professorn 4, är ett tydligt undantag. Den är av typ ”bulla” och består av en enda, något tjockare, platta med ett genomgående snörhål.

Vilket ursprung har då Sigtunafynden? Två går att säkert bestämma och båda vittnar, som från början antogs, om import från den historiska regionen Flandern. Ett av fynden från kvarteret Professorn 1 (fnr 668 a) är således från Poperinge, en småstad som numera är centrum i Belgiens humledistrikt men där man under århundradena före 1500 framställde och exporterade kläde av eftersökt kvalité. Det finns en uppgift från 1382 i en svensk källa om ”popyrst”, som beteckning på vitt kläde från denna stad (Hildebrand 1983 [1894], s. 797). På plomben från Poperinge, som är den bäst bevarade av Sigtunafynden, framträder på båda plattorna en variant

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

av det vapen som staden använder än i dag i formella sammanhang: en handske och en abbotskräkla. Motivet går tillbaka på stadens privilegiebrev från 1100-talet.

Den andra plomben som är säkert identifierad, fnr Sf 1961:31, från kvarteret Humlegården 1, är från Tournai. Också denna stad ligger nu i Belgien. Avståndet mellan Poperinge och Tournai är för övrigt inte stort: drygt 50 km. Men Tournai var en gång fransk och längre tillbaka också säte för den merovingiska kungaätten. Därav den franska liljan – fleur-de-lys – i vapnet på plomben. I omskriften finns också stadens namn. En snarlik Tournaiplomb är funnen i Lund (KM 19470; Wahlöö 1987, s. 59, fig. 7) och är ett exempel på att klädesplomber förekommer i många skandinaviska medeltidsstäder. Spridningen av Tournaiplomber över Europa har för övrigt nyligen varit föremål för en större, detaljerad specialundersökning. Där noteras, bland annat, att av de över 200 fynden av västeuropeiska klädesplomber i Novgorod finns ett tiotal från just Tournai. Novgorod har mycket goda stratigrafiska dateringar baserade på dendrokronologi och fynden där är från 1300-talets slut och början på 1400-talet. Plomber från Tournai har för övrigt påträffats ända bort till Gyllene hordens områden vid nedre Volga (Musin & Toropov 2020). Sigtunas Tournaiplomb bör, trots att fyndomständigheterna är okända, kunna dateras analogt med fynden från Novgorod.

Klädesplomber producerades under många århundraden i oerhörda mängder, av otaliga aktörer och på ett stort antal platser. Att det inte finns någon korpuspublikation att vända sig till för jämförelser är inte förvånande. Forskningsintresset har heller aldrig varit stort – här handlar det verkligen om ”small things forgotten” även om vissa regionala studier på senare år trots allt gjorts, också i Skandinavien. Danska fynd har behandlats i ett arbete som inbegrep alla vid tidpunkten antikvariskt kända i Danmark. Så många som 201 av 263 exemplar kunde bestämmas mer eller mindre säkert. Det stora flertalet, 103, var från Flandern, 88 var tyska och tio engelska (Orduna 1995). Största enskilda fyndorter var Köpenhamn (24), Kolding och Æbelholt kloster (båda 12). En masteruppsats från Lund, som dock saknar katalog, behandlar 62 plombfynd i Skåne. Halva antalet, 31, kunde identifieras mer eller mindre säkert: 14 hade ursprung från Flandern, nio från Tyskland, sex var danska eller svenska och två engelska. Lund (28) och Malmö (13) var de största fyndorterna (Rodenberg 2011).

I avsaknad av lexikon eller motsvarande över klädesplomber så kan man försöka utnyttja de översiktsverk över stadsvapen och andra heraldiska vapen från hela Europa, i regel ursprungligen utgivna

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

på 1800-talet eller ännu tidigare, som däremot existerar (t.ex. Rentzmann 1978 [1876]). Man kan visserligen inte vänta sig att figurerna på plomberna fullt ut ska stämma med publicerade vapenbilder, men i lyckliga fall kan man åtminstone få fingervisningar om möjliga alternativ. På senare år har webbresurser tillkommit t.ex. den från omkring 2010 verksamma privata sajten Heraldry of the World (www.ngw.nl). Sökningar i olika museers öppna fynddatabaser och olika webb- och Facebookgrupper, drivna främst av metalldetektorister, öppnar för mer chansartade sammanträffanden. Att hitta goda jämförelseobjekt till påträffade plomber är ändå lite som att hitta en nål i en höstack.

Vid identifieringsförsöken tog jag hjälp av Jan van Oostveen och Stuart Elton, forskare som båda under senare år publicerat studier om klädesplomber. De granskade, var för sig, foton av Sigtunafynden utan att kunna göra några ytterligare säkra identifieringar. Men de gjorde flera viktiga iakttagelser om plombernas bildspråk. Bedömningarna av de enskilda plomberna bygger på sammanvägning av dessa uppgifter och övriga ovan anförda, spridda källor.

Plomben fnr Sf 123:c uppvisar ett invecklat geometriskt, snarast esoteriskt tecken och initialerna C G (?). Den representerar inte någon stad, provins eller myndighet utan är ett bomärke från någon icke-identifierad privat aktör i klädeshandeln. Det kan vara en fabrikör eller köpman. Detta slags märkningar anses, enligt Jan van Oostveen, i regel höra till 1600-talet. Noterbart är att bokstavsstilen här är antikva, medan den på de äldre plomberna, den från Tournai och fyndet fnr 1667 från kvarteret Professorn 1, är den bulliga, så kallade lombardiska majuskeln.

Övriga plomber från Sigtuna är tillsvidare än så länge oidentifierade eller omöjliga att identifiera. Skälen är flera. För det första är de skadade eller kraftigt angripna av tidens tand och präglingen därmed otydlig eller utplånad. För det andra var många av figurelementen på plomberna väldigt flitigt utnyttjade. Så använde ett stort antal städer bilder med en stiliserad stadsmur med fästningstorn i sina vapen, en bild som då kunde brukas av respektive kontrollerande skrå eller myndighet. Ett exempel på symbolen, som inom heraldiken kan kallas kastell, är plomben fnr 834 från kvarteret Professorn 4. Andra vanliga symbolelement var det stående lejonet på plomben fnr 668 b från kvarteret Professorn 1, och den franska liljan som förutom på den nyssnämnda Tournaiplomben Sf 1961:31 också otydligt återfinns – tredubbelt – på plomben fnr 1677 från kvarteret Professorn 1.

Fynden av klädesplomber i Sigtuna visar att stadens köpmän, skräddare – eller kanske prästerskap? – möjligen redan på 1200-talets senare del, men säkert på 1300- och

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

1400-talen, köpte in fina ylletyger. Omfattningen är omöjlig att uttala sig om. Dels tog man säkert i allmänhet tillvara på plomberna eftersom blyet lätt kunde gjutas om till andra nyttigheter. Dels kan arkeologiska tillfälligheter spela in. Ett intressant fall att jämföra med är Tallinn (den medeltida hansestaden Reval), där en betydande medeltida klädeshandel är väl belagd i skriftliga källor. För ett fåtal år sedan kände man, trots detta, antikvariskt endast till tolv plomber. Utgrävningar på 2010-talet på två lokaler i centrala staden har därefter givit ett tillskott på mer än 200 exemplar (Russow et al. 2018).

Det medeltida Sigtuna är visserligen inte känt som något handelscentrum av samma dignitet som Novgorod och Reval en gång var. Men hur ofta överraskar inte arkeologin?

Tack till Anders Söderberg, Sigtuna Museum, för fyndhantering och diskussion.

Rune Edberg är fil. dr i arkeologi och ägnar sig bland annat åt Sigtunaforskning.
E-post: rune.edberg@protonmail.com

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

Sigtunas klädesplomber

[Obs beteckningarna A, B osv. används på bildsidan!]

(A) Kv. Professorn 1 1999–2000, fnr 668 a
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 20 mm. Vikt 9 g.
Motiv, platta A: handske och kräkla, platta B: handske och kräkla.
Datering: 1400-tal (stratigrafi).
Poperinge

(B) Kv. Professorn 1 1999–2000, fnr 668 b
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 15 mm. Vikt 6 g.
Motiv, platta A: stående lejon, platta B: stående lejon (?)
Datering: 1400-tal (stratigrafi).
Oidentifierad

(C) Kv. Professorn 1 1999–2000, fnr 668 c
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 15 mm. Vikt 6 g.
Motiv, platta A: oidentifierat, platta B: oidentifierat.
Datering: 1400-tal (stratigrafi).
Oidentifierad

(D) Kv. Professorn 1 1999–2000, fnr 669
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 17 mm. Vikt 3 g.
Motiv, platta A: oidentifierat, platta B: oläslig.
Datering: 1400-tal (stratigrafi).
Oidentifierad

(E) Kv. Professorn 1 1999–200, fnr 1667
Plombtyp dubbel, sträng och en platta saknas.
Platta diam. 17 mm. Vikt 2 g.
Motiv: fransk sköld med tre liljor. Omskrift: EN SI (?). (SI = Sigillum?)
Baksida med svaga textilavtryck.
Datering: ca 1280–1340 (stratigrafi).
Oidentifierad

(F) Kv. Professorn 4 1996, fnr 834
Plombtyp: ”bulla” med genomgående snörhål. Diam. 13 mm. Vikt 3 g.
Motiv: sida A: kastell, pärlram, omskrift med kors och text …D… eller …O…; sida B: sköld med kors, pärlram.
Datering: ca 1200–1350 (stratigrafi).
Oidentifierad

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

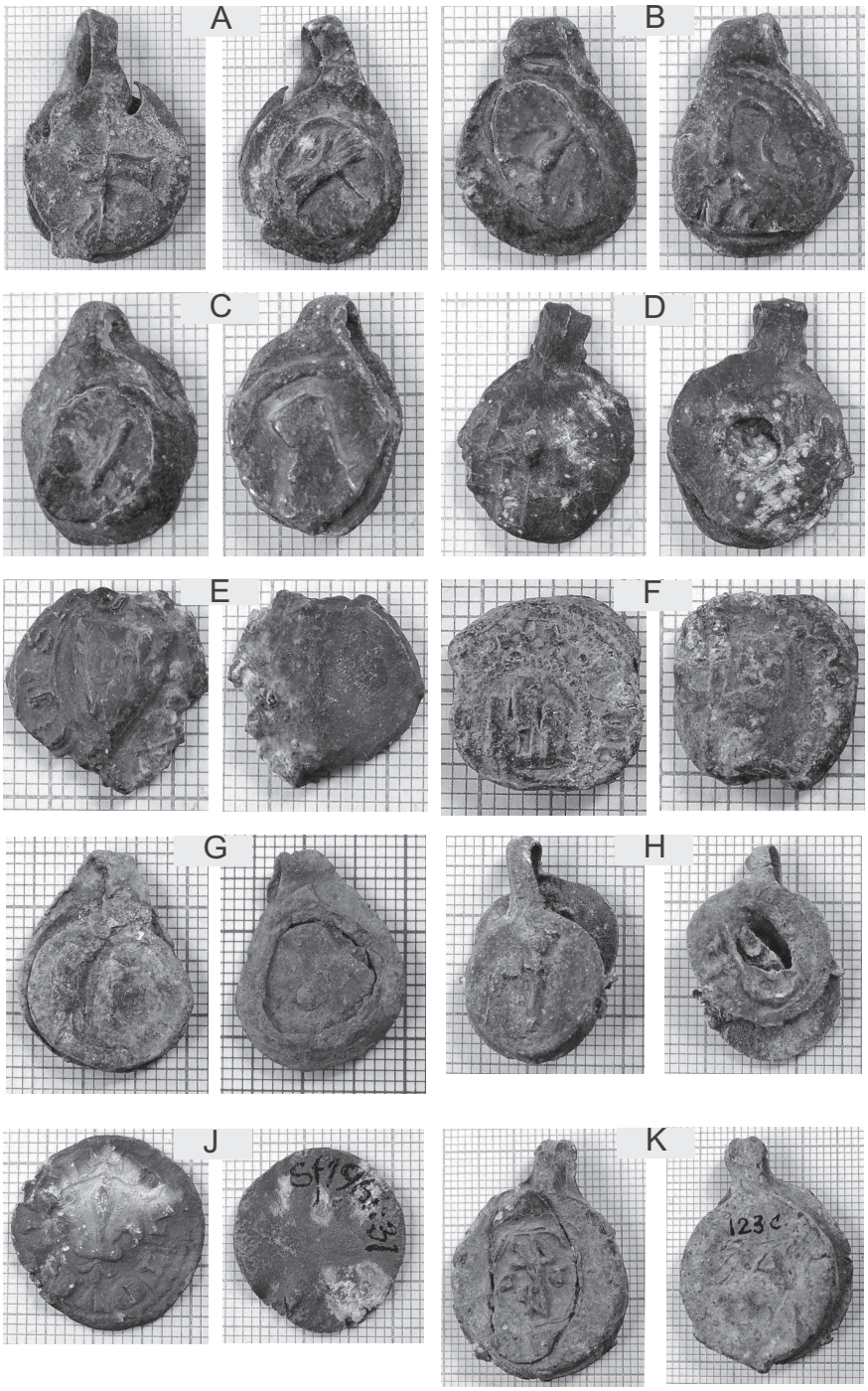
(G) Kv. Professorn 4 1996, fnr 799
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 17 mm. Vikt 4 g.
Motiv, platta A: oläslig, platta B: oläslig.
Datering: ca 1200–1350 (stratigrafi).
Oidentifierad

(H) Kv. Professorn 4 1996, fnr 5269
Dubbla plattor, sträng. Med sträng 21 mm. Plattor diam. 16 mm. Vikt 4 g.
Motiv, platta A: oidentifierad bild, platta B: oläslig.
Datering: ca 1200–1350 (stratigrafi).
Oidentifierad

(J) Kv. Humlegården 1 1973, fnr Sf 1961:31
Plombtyp: dubbel? tapp / tapphål saknas. Sträng och en platta saknas.
Platta diam. 19 mm. Vikt 1 g.
Motiv, sida A: fransk lilja, kors, omskrift …TOURNAI…; Sida B: blank.
Datering: sent 1300-tal till tidigt 1400-tal (analogier).
Tournai

(K) Okänd fyndplats, fnr Sf 123:c
Dubbla plattor, sträng. Plattor diam. 23 mm. Vikt 17 g.
Motiv, platta A: streckfigur, text C G; platta B: oläslig.
Datering: 1600-tal (analogier).
Oidentifierad
./.

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

Referenser

• Edberg, Rune 2000. *Våra första ”märkeskläder”:Varumärke garanterade äkta vara*. Forskning och framsteg 7–2000, s. 38–39

• Edberg, Rune. *manus.* Forskning 1995–2020 om fynd och anläggningar i kv. Professorn 2, kv. Professorn 4 och Långgränd i Sigtuna. Ett bidrag till Olle Heimers arkeologiska projekt med arbetsnamnet ”Medeltida strandtomter i Sigtuna”. https://www.academia.edu/50168507/

• Heimer, Olle 1997. *Stadsgårdens huvudhus, en analys av medeltida hus i kv. Professorn 4, Sigtuna.* D-uppsats, Arkeologiska institutionen vid Uppsala universitet

• Hildebrand, Hans 1983 [1894]. *Sveriges medeltid. Bok 2, Städerna*.

• Musin, Aleksandr, Toropov, Sergei with contribution of Anna Lozhkina 2020. A cloth seal of Tournai found at Czermno (Poland) in the European context. *The Sphinx of Slavic sigillography. Sfinks słowiańskiej sfragistyki.* Florkiewicz, Ilona, Jusupović, Adrian & Musin, Aleksandr. Kraków-Leipzig-Rzeszów-Saint Petersburg-Warszawa, s. 355–424

• Orduna, Jette R 1995. *Middelalderlige klædeplomber. Blyplomber fra klæde importeret til Danmark indtil 1600*. Speciale i Middelalder-arkæologi, Århus universitet 1988. Udgivet af Afd. for Middelalder-arkæologi och Middelalderarkæologisk nyhedsbrev 1995. Højbjerg

• Rentzmann, Wilhelm 1978 [1876]. *Numismatisches Wappen-Lexicon des Mittelalters und der Neuzeit: Staaten und Städtewappen*

• Rodenburg, Nora Maria 2011. *Seal and Deal. Cloth Production and Trade between the Netherlands and Scania during the Late Middle Ages and Early Modern Times.* Master Thesis, Department of Archaeology and Antique History, Lunds universitet. (Obs! katalogen är opublicerad och möjligen aldrig färdigställd: den finns heller inte arkiverad eller på institutionen.)

• Russow, Erki, Randoja, Keiti, Bernotas, Rivo, Tvauri, Andres, Rammo, Riina, Reppo, Monica, Ratas, Jaana, Kreem, Juhan & Lougas, Lembi 2018. A late medieval treasure trove of Tallinn. *Salvage excavations of the 15th-century landfill between the Jahu and Väike-Patarei street. Archaeological Fieldwork in Estonia* 2018, s. 185–218

• Wahlöö, Claes 1987. Klädesplomber – delar i emballage? *Kulturen. Årsbok till medlemmarna av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige*. s. 55–61

• Wikström, Anders 2008. Rapportsammanställning, Up. Sigtuna, Professorn 4. Sigtuna Museums undersökningsverksamhet. https://arkiv.sigtunamuseum.se/publikationer/arkeologiska-rapporter/rapportsammanstallning/

• Wikström, Anders, Söderberg, Anders, & Roslund, Mats (red.) 2021. Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000. *Meddelanden och rapporter från Sigtuna Museum* nr 63. Sigtuna

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28

Downloaded by 216.73.217.34 2026-11-15 01:29:28